

Kyrkan söker försoning med samerna

DN 2016-02-05

*Renskiljning i Jokkmokk i 20 minusgrader. Renarna räknas och delas upp efter ägare.
Foto: Eva Tedesjö*

Det är samernas nationaldag och marknad i Jokkmokk i dag. "Ring så spelar vi" direktsänds från Folkets hus. Samtidigt kommer Svenska kyrkan med en rannsaking av sin historia, om hur kyrkans män öppnade för rasbiologi och skullmätningar, hur renskötarnas barn sorterats ut och fått sämre utbildning.

– Det handlar om massiva kränkningar av mänskliga rättigheter, säger ärkebiskop Antje Jackelén. DN:s Elisabeth Åsbrink och Eva Tedesjö reste till Jokkmokk och träffade människorna som drabbats.

Jokkmokk har på några dagar gått från vardagstystnad till febril förberedelse. På Storgatan har tältkåtor och marknadsstånd ställts upp medan "The final countdown" spelats så sparkstöttingarna utanför Coop vibrerade av basen.

Knappt 3 000 människor bor här men i helgen väntas runt 40 000 besökare. Det är fest, allt den samiska kulturen kan erbjuda går att köpa. Många tyska turister i tackbyxor från Haglöfs inhandlar kaffeost och samisk glödkaka.

Jokkmokks marknad har hållits i över 400 år. När Gustav Vasas son, hertig Karl, ville få kontroll över Lappland och beskatta folket beordrade han att samerna skulle samlas här i början av februari, och så har det förblivit sedan 1605. På så vis blir marknaden en brännpunkt för både den samiska kulturens firande av sig själv och den svenska överhöghetens vilja att kontrollera den.

Men Sápmi, det samiska samhället, är splittrat. Inre motsättningar, stolthet och tystnad, självkänsla och skam löper parallellt som skidspår. Det här är ett land av skullmätningar, av raderade namn och av förbjuden jojk.

Lars Levi Sunna ville bli präst, men det var omöjligt.

Nomadskolan

Han har ingen svårighet att förflytta sig tillbaka i tiden, till den där allra första skoldagen i slutet av augusti 1952. Lars Levi Sunna är 72 år i dag, en mild man med mjuk samisk brytning. Men i honom lever den åttaårige pojken kvar, han som först måste ta en båt från Aitijok till Holmajärvi, sedan bussen till Jukkasjärvi och där skrivs in i internat. Nomadskolan.

– Jag lämnade hemmet när jag var åtta år och sedan kom jag aldrig tillbaka.

Föräldrarna hade fått ett års uppskov för Lars för att han var så liten men nu var det dags. Och inte hade de något val. Enligt regelverket som styrde den samiska befolkningens skolgång, kunde bofasta samer gå i byskola medan renskötarbarnen måste gå i nomadskolan. Lars Levi Sunnas föräldrar ägde 2–3 renar, så de klassades som renskötare. Internatet tio mil bort i Jukkasjärvi var ett ovillkorligt faktum för deras barn och sorgen bor kvar i Lars Levi Sunna som ett grustag vassa stenar.

Regelverket hade skapats av kyrkans män, tillsynen upprätthölls av kyrkan, och omfattade hela Sápmi och dess folk, från Karesuando ner till Jämtland. I samma by kunde det ena barnet bedömas vara bofast, det andra nomad. Den ena sjuåringen kunde bo kvar hemma, den andra skickades på internat. Kom man ur en renskötarfamilj skulle man renskötare förbli och då behövdes knappt någon utbildning men däremot vana vid kyla, enkel mat och hårt liggunderlag. Nomadskolorna var enkelt hållna så renskötaringarna inte vande sig vid dunbolster och bekvämlighet.

Lars Levi Sunna vet allt det här, han kan sin historia. Men det är som om barnet i honom fortfarande inte kan förstå. Minnet av att skiljas från föräldrarna är fortfarande öppet.

– Det fanns ju byskolor nära hemmet. Varför kunde man inte sättas där? Men det fanns inget val. Det var hårt. Man kramade fast i mammas och pappas koltfäll: 'lämna mig inte.'

Lars Levi Sunnas föräldrar var djupt troende kristna, laestadianer. Tidigt drömde han om att bli präst. Budskapet lockade, som han säger. Men präst kunde han inte bli och ironiskt nog är det Svenska kyrkans fel.

För att förstå det måste historien backa till år 1526, då kung Gustav Vasa skrev ett brev till munken Bengt i Vadstena som skulle norrut för att missionera, och bad honom öppna en skola för "lapparnas barn". Kungen ville bygga upp Sverige till en stark nationalstat och få tillgång till Norra ishavet. Därför måste han få kontroll över Lappmarken och den kristna missionen var ett självklart instrument. Sonen Karl IX tog vid i början av 1600-talet och lät bygga kyrkor i Lycksele, Arvidsjaur, Jokkmokk och Enontekiö. Där skulle samebefolkningen få gudsord och betala skatt. När han kröntes 1607 utropade han sig till Lapparnas konung.

Stat och gud gick hand i hand, makt över människor gav makt över land och av den anledningen lades ansvaret för samernas utbildning på kyrkan. Så var det i över trehundra år.

För Lars Levi Sunna i Kiruna är det två saker som fortfarande gör ont. Ensamheten i internatmiljön, och insikten om att han hade kunnat bli präst bara han inte klassats som renskötare.

– Den utbildning som nomadskolan gav, gick ju ut på att vi alla skulle bli renskötare! När jag sedan kom till Kiruna och började yrkesskolan, fick jag ämnen som jag över huvudtaget inte visste fanns: kemi, fysik, samhällskunskap.

Någon teoretisk utbildning kunde det aldrig bli fråga om. Och präst? Nej. Kyrkoporten var stängd.

Du låter arg.

– Jo. Våldigt.

Han har kamrater som fortfarande inte kan sätta sin fot i Jukkasjärvi för att orten ekar av nomadskoleminnen och plågsamma år, men Lars själv återvänder. Som församlingsassistent håller han i samiska gudstjänster och som konstantverkare har han smyckat Jukkasjärvi kyrkorgel med traditionellt renhornssnideri. Men minnet av den där dagen för 65 år sedan, resan bort från föräldrarna, den första skoldagen, bleknar aldrig.

– Du vet, en grusplan! Det hade jag ju aldrig trampat förrän jag kom till nomadskolan vid åtta års ålder. Jag hade gått på stigar, mossar, ängar, myrar, mjukt underlag, och så kom man till det där gruset ... Gruset sitter här uppe.

Han pekar mot pannan.

– Så hade vi sovsalen, med lågt i tak. Där låg man i den lilla sängen alldeles ensam. Man har legat mellan farsan och morsan, sovit hemma i värmen, men den här miljön... Det blir kallt.

Kallt och grusigt?

– Ja. Kallt och grusigt.

Ärkebiskop Antje Jackelén.

Ärkebiskopen

– Det finns en beredskap att säga förlåt, naturligtvis. Annars hade vi aldrig satt i gång det här försoningsarbetet.

Som högsta representant för Svenska kyrkan sitter ärkebiskop Antje Jackelén med guldkorset tungt i en kedja om halsen. Bredvid i soffan ligger korrekturet till kyrkans vitbok; en uppgörelse med kyrkans arv, skuld och ansvar.

Vad är det som Svenska kyrkan behöver be samerna om förlåtelse för?

– Det handlar ju om massiva kränkningar av de mänskliga rättigheterna, så som vi definierar dem i dag. Det är hela det rasbiologiska komplexet som prästerna har medverkat till. Det är att ta bort samiska namn, det är brott mot kultplatser, att ta bort heliga föremål, det är segregering genom skola och sämre undervisning.

Hur är det att stå med det historiska ansvaret?

– Jag tycker att det är viktigt att vi har vitboken och dessutom en bok om nomadskolan, så att de här berättelserna blir berättade och vi får en vetenskaplig belysning av dem. Vi måste kännas vid att vi har en skuld i detta koloniala arv. Vi behöver erkänna det och arbeta för en försoning.

Ärkebiskop Antje Jackelén har erfarenhet av kollektiv skuld. Född 1955 i Tyskland, tio år efter andra världskrigets slut, är hon och hennes generation impregnerade i känslan.

– Jag har ju alltid, genom min uppväxt, funderat över rasbiologins förfärliga framfart. Jag har hört argumentet att man inte kan vara delaktig i ett brott 40 år efter att det begåtts men jag menar att man ändå är bärare av en historia som är förfärligt skuldbelastad, säger Antje Jackelén.

Hon växte upp i ett hem med lika delar tystnad och tal, lika mycket deltagande i nazismens struktur som kritik mot det.

– Min mor kom ur en familj som var starka motståndare till nazismen. Min morfar stod på listan för arrestering, så hade kriget fortsatt hade jag inte träffat honom. På fars sida var man lojal med staten. Min farfar var posttjänsteman och man lydde överhögheten, var goda medborgare. I dag skulle man förmodligen klassa dem som medlöpare. Men det var ett totalitärt system, man skulle ha Hitlerporträtt hemma. Min far fyllde 20 år 1945 och togs från skolan direkt in till kriget. Han hade inget val.

Jackelén vet inte så mycket om sin fars erfarenheter som tysk soldat i öst.

– Jag tycker vi har kommit långt från vitboken nu, påpekar hon. Men vi enas om att samernas erfarenhet är en utlöpare av samma idé – rasbiologin - som starkt påverkade nazismen.

Konstnären Katarina Pirak Sikku gräver i samernas smärtsamma historia.

Jokkmokk

Jåhkåmåhke är lulesamiska för bäckkrök sägs det, eller så betyder det landvägen mellan två vatten. Här är vi. Det är rimfrostvitt, norrskenstyst och snön knarrar under skorna, Lilla Luleälven och sjön Stor-Skabram ligger som stora vita isfält. Strax ovanför polcirkeln är kylan torr och skär knivskarpt igenom minsta glipa i ytterkläderna.

Själva staden Jokkmokk har fem neonskyltar från 50-talet, två kyrkor och en enda bankomat där kön blir längre och de köande kallare, allteftersom marknaden pågår.

Vi tar en semla på Café Gasskas med konstnären Katarina Pirak Sikku. Många vill hälsa, eller gratulera till hennes utställning.

Som elev på konsthögskolan i Umeå fick hon en gång höra att konst ska göra ont. Orden ledde henne till rasbiologin och dess konsekvenser – en smärtpunkt i den samiska identiteten. Hon läste handlingar i Rasbiologiska institutets arkiv i Uppsala, hon fann en uppsättning mätinstrument och började mäta sig själv. Hon fann namnet på mannen som ägt instrumenten.

– Han hade varit med på en expedition i norra Sverige 1923. Det berörde mig djupt. Kanske var det just dessa instrument som använts på min svärfar?

Katarinas arbete resulterade i konstutställningen ”Nammaláhpán” (Namnlös) som visats på flera museer i Sverige, med verk om identitet, sårbarhet och skam.

– Jag har inte själv blivit utsatt för mätningarna. Jag har inte heller sett fotografier på mina förfäder nakna. Men det går inte att bortse ifrån att vi samer sågs som ett mindre utvecklade folk, att vi betraktades som mindre värda än andra.

Rasbiologi

Herman Lundborg, som blev chef för Statens institut för rasbiologi 1922, började tidigt bedriva sin forskning på befolkningen i Lappland.

Han slog fast att idén om människans lika värde var en illusion. Männkligheten bestod av raser och hennes värde berodde på arvsanlaget. Sämst arvsanlag hade ”rasblandade” medan bäst arvsanlag återfanns hos ”rasrena”. Under tidigt 1900-tal blev han en avgörande tänkare och inspiratör för en grupp tyska rasforskare, vars arbeten om rashygien lade grunden till nazisternas tvångsteriliseringar, ”dödshjälp” till oönskade sjukhuspatienter, folkfördrivningar och så småningom folkmord.

Författaren Maja Hagerman redogör i vitboken för den nära relationen mellan kyrkans män i Lappland och Lundborgs sameforskning. Här fanns människor som med sin blotta existens kunde bevisa hans teorier. I en bok om rasfrågor citerar han en samtida författare:

”Den lapska rasen kan knappast räknas bland de högre. Den är tvärtom en efterbliven utvecklingsform av människan. (...) Den [lapska inblandningen] kan inte tillföra svenska folket någon fysisk styrka, snarare då tvärt om mindre livskraft, knappt heller några större andliga värden.”

Redan 1902 gjorde rasforskaren Gustaf Retzius en stor ”rasinventering” som visade att ”rasblandningen” var störst i norra Sverige. Herman Lundborg följde i Retzius spår. Efter den första resan 1912 blev det många Lapplandsturer. Han åkte mellan byar och samevisten med sina mätinstrument och samlade in fakta om människornas kroppsbyggnad, huvudlängd, huvudbredd, ansiktsdiameter, ögonhöjd, färg på huvudhår, ögonhår och ögon. Lapptillsyningsmän bedömde om den undersökta samen var begåvad, sinneslös eller sinnesjuk – allt för att dra slutsatser om människans värde utifrån hennes fysik. Utan prästerna inom Svenska kyrkan hade hans arbete inte varit möjligt.

Nils-Henrik Sikku tvingades gå i nomadskolan. Hans far mättes av rasbiologerna.

Nils-Henrik Sikku

Året var 1923 när rasbiologerna kom till byn Soppero och mätte Johan Anders Larsson Sikkus skalle. Då var han 9 år. Alla upptänkliga data om honom, hans syster Anna, mor Kristina och far Isak noterades. Möjligen fotograferades de, möjligen måste de klä av sig nakna. Men om det visste hans son, Nils-Henrik, ingenting.

– Jag har ju känt till det här med rasbiologin, säger Nils-Henrik Sikku. Ämnet var intressant men berörde ju inte mig. Och så plötsligt var det något som togs in i mitt hem, las i mitt knä, som hänt min far ...

Det var först när hustrun Katarina Pirak Sikku berättade att hon funnit familjen Sikku i Rasbiologiska institutets arkiv i samband med sitt konstprojekt, som han förstod.

– Det är något av ödets ironi att Katarina börjar gräva i det här och så gräver hon upp något som är mitt!

Nils-Henrik Sikku kan förundras över att hans pappa aldrig sa ett ord om vad han varit med om. Men trots att många samer bär på liknande historier ligger allt gömt och ordlöst, under ytan.

– Det var total tystnad. Så är det fortfarande. Folk skäms väl, säger Nils-Henrik.

– I vuxen ålder kan man fundera på varför ingen opponerade sig, men det var ju överhögheten som stod bakom mätningarna. Läkare, lärare, präster, alla var ju med på det.

Katarina och Nils-Henrik vill båda riva upp den tystnad och glömska som skymmer samisk historia. Utanför på Åsgatan pågår Jokkmokks marknad med musik och slöjd. Hundspann står beredda att ta turisterna på en sväng ut på isen, om de inte hellre vill åka skoter. Det doftar rökt renkött, souvas, och Iphonetätheten är över hundra procent. Två parallella rörelser i den samiska gruppen pågår samtidigt: stor stolthet över kulturen, och en tystnadens historia om övergrepp.

– Ja, stolthet och skam på samma gång, bekräftar Katarina. I den samiska historien har vi naggats från många olika håll. Barnen förbjöds tala samiska, man betraktades bara som same om man ägde renar, man skulle byta till svenskt efternamn om man skulle äga jord, folk har tvångsförflyttats, de har mätt våra skallar och fotograferat oss nakna ... allt sammantaget har tårt. För mig är rasbiologin den största skamfaktorn, det är därför jag arbetat så intensivt med den.

Var kommer skamkänslan in?

– Att man lät sig undersökas. Att ingen protesterade. Att man sågs som en lägre stående ras ... Vi har blivit matade med det.

Det var kyrkans folk som öppnade Lapplands vida portar för Herman Lundborg. Präster med god lokalkännedom tipsade om lämpliga byar där folk var ”förfinska” eller ”påminner om svenskar”. Lundborg fick uppgifter ur kyrkböckerna för att göra efterforskningar i rahänseende, och erbjöds sovplats i prästgårdarna. På 30-talet blev nomadskolorna en plats där mätningarna kunde äga rum utan att någon protesterade. Vetenskapsmannen Lundborg reste runt med sitt följe, mätinstrument och kamera, till Jokkmokk, Jukkasjärvi, Arjeplog, Stensele, Undersåker och Kilinge. På vissa orter kläddes samebarnen av för att fotograferas nakna.

Nils-Henrik fyller i:

– I skolan sades inte ett ord om det. Vi lärde oss om hjältekungen Karl XII och rabblade Viskan, Ätran, Nissan och Lagan men vår berättelse existerar inte. Berättelsen om övergreppen finns inte.

Lapp ska vara lapp

Begreppet lapp ska vara lapp har kommit att definiera hela nittonhundratalets samepolitik. Det började när svenska staten ville få ordning på samernas olika skolformer och gav domkapitlet i Luleå i uppdrag att reformera systemet. I vitboken redogör prästen Eric-Oscar Oscarsson för hur tre av kyrkans män utformade den segregande politik som trädde i kraft 1913.

Biskop Olof Bergquist i Luleå, kyrkoherde Karnell i Karesuando och komminister Bergfors i Vittangi drevs av en och samma idé: de nomadiserande samerna i fjällmiljö skulle isoleras från ”civilisationen” och få en utbildning anpassad efter deras särskilda levnadsförhållanden medan resten av den samiska befolkningen skulle assimileras in i den svenska majoritetsbefolkningen.

Biskopen var övertygad om att ”fjälllapparna” skulle dö ut om de fick tillgång till högre utbildning eller den välfärd som Sverige sakta började bygga. För att bevara dem måste de isoleras. Om de renskötande samerna blev bofasta ”råka de i fattigdom och elände, emedan de icke äga fysiska egenskaper, som fordras för ett regelbundet tungt kroppsarbete.” Hans tankar fick stort inflytande på Herman Lundborg och arbetet på Rasbiologiska Institutet i Uppsala.

Kyrkoherde Karnell gav namn åt den förda politiken:

”När lapp eller lappska börjar spatsera i mer eller mindre vanställd lappdräkt, när lapparna börja bilda förening och hafva sin egen tidning, när de börjar tillägna sig folkhögskoleutbildning, då är det slut med dem som lappar och då blifva de de eländigaste människor man kan tänka sig. (...) Lapp skall lapp vara.”

Komminister Georg Bergfors blev central i verkställandet av nomadskolan. I årtal hjälpte han Herman Lundborg med boende och rasbiologisk idéutveckling.

Nils-Henrik Sikku i nomadskolan på tidigt 60-tal.

Lapp ska vara lapp. Politiken splittrade den samiska gruppen i renskötare och bofasta, och motsättningarna är högst påtagliga än i dag. Nils-Henrik Sikku ser hur sönderingen verkställdes redan bland sjuåringarna i hans barndom, när vissa fick gå i byskola och han och andra tvingades bort på internat.

– Vi förstod visserligen inte att vi fick en sämre utbildning men vi förstod att de i byskolan var våra fiender. Det blev vi mot dom.

Menar du att skolsystemet byggde in motsättningar i byn?

– Ja, givetvis.

Den särskiljande nomadskolereformen skulle senare påverka lagen om rennäring som kom 1928, och sätta spår i konflikter om markanvändning som vi ser än i dag. Det hörs bitterhet i Nils-Henriks röst när han talar om skoltidens slagsmål med byskolans barn. Och om rymningarna.

– Nomadskolan låg ju bara 15 kilometer hemifrån så vi rymde ju stup i kvarten. Man hoppade ut genom fönstret och sprang allt vad man orkade, också om det var mitt i vintern, på natten och inte en människa ute.

Man kan kalla det hemlängtan men det var starkare än så. Nils-Henrik beskriver hur han levde i ett majoritetssamhälle tills han blev sju. Alla talade samma språk, samiskan, han var en del av ett helt universum. Men så lyftes han upp och släpptes ner i nomadskolan, där kyla och det svenska språket rådde. I ett slag förvandlades han till minoritet och mindre värd. Så han rymde.

– Det var en ständig jakt på småbarn på vägarna. Lärarna, skolanställda och poliserna var jämt ute och letade, både nätter och helger.

I dag arbetar han som journalist och förläggare, och vill få i gång en bokutgivning på samiska. De senaste åren har det kommit ut 0,2 böcker om året, säger han. En bok vart femte år.

– Samiskan har ju inte fått någon plats i vårt skrivande liv. Jag skriver ju bättre på svenska än på samiska. Så man kan säga att Sverige vann.

Fotografier insamlade av Herman Lundborg och Statens institut för rasbiologi.

Förlåtelse

I dag är samernas nationaldag. Sveriges Radio direktsänder ”Ring så spelar vi” med Lisa Syrén i Folkets hus och morgonbön hålls i Gamla kyrkan. Hemma hos Katarina och Nils-Henrik kommer grannen förbi för att prova en kolt Katarina sytt upp.

– Man ska först se samiska män i vanliga kläder, säger Katarina medan hon hjälper med bältet. När de har kolt på blir de så snygga, man kan bli lurad.

Grannen skrattar, tveklöst stilig i sin mörkblå kolt, och tar en selfie.

Det finns de som säger att samerna gnäller, om man jämför med andra ursprungsbefolkningar har de inte haft så svårt. I Norden har man inte använt våld för att kolonisera. Men i boken om nomadskolan som Svenska kyrkan just publicerat, skriver samepolitikern Per Jonas Partapuoli: ”Metoderna har varit mer osynliga, mer sofistikerade, men med samma konsekvenser som hos urfolken i USA, Kanada och i Australien. I och med detta har man heller aldrig behövt stå till svars för dessa övergrepp.”

Han får stöd av före detta socialdemokratiska sameministern Annika Åhnberg. Det är därför hon bad samerna om ursäkt. Ett fiasko.

– Mitt förlåt var ett fullständigt misslyckande.

Kylan i Jokkmokk gör det svårt att hålla telefonen men Annika Åhnbergs röst går tydligt fram. Det var på FN:s urbefolkningsdag 1998 hon deklarerade: ”På regeringens vägnar vill jag be den samiska befolkningen om ursäkt för de övergrepp som begåtts genom åren mot samerna.”

– Den svenska kolonialiseringen av de norra delarna av vårt land gav oss tillgång till naturresurser, men till priset av att samerna trängdes undan från sitt område. Vi förvägrade dem också tillgång till deras eget språk, sa hon efteråt i en intervju.

Hon ville starta en politisk process där svensk samepolitik granskades men inget hände. I dag ser hon två skäl till det. Dels lämnade hon regeringen året därpå, dels finns starka röster inom socialdemokratien som motsätter sig en ursäkt, en vitbok eller försoningsprocess.

– De vill varken säga förlåt eller att samernas rättigheter ska erkännas, säger Annika Åhnberg i dag, men vill inte peka ut enskilda individer.

– Folk säger saker som 'samerna bara klagat' och 'de vill bara ha mer bidrag'. Debatten är känslomässig i stället för baserad på fakta.

I den kommande vitboken döms hennes ursäkt ut eftersom den inte följdes upp med konkreta förslag till förändringar. Annika Åhnberg instämmer.

– Det som hänt kan inte göras ogjort. En ursäkt ställer inget till rätta, den måste följas av arbete. Men Sverige på nationell politisk nivå väljer att tuga. Det är fel.

Också ärkebiskop Antje Jackelén anser att det officiella Sverige måste erkänna de begångna oförrätterna och ge en offentlig ursäkt.

– Man kommer inte undan med att säga att 'det inte är vi som gjort det, därför behöver vi inte ta itu med det'.

Vi lämnar det festivalstinna Jokkmokk och kör längs med snöröksvita vägar mot Messaure, det stora dammbygget som invigdes 1963 av självaste Tage Erlander. Fjällen står blågröna i horisonten, renar korsar vägen med fjolårskalven i bakhasorna, minusgraderna ligger som en tystnad över landskapet. Hit åker Katarina Pirak Sikku för att tänka.

– Det är bra att kyrkan kommer med de här böckerna men jag är ledsen för att det tagit oss så lång tid att nå hit. Varför kunde vi inte ha tagit i detta på 60-talet, när de som mättes av rasbiologerna fortfarande var i livet?

Messaure damm är 2 kilometer lång och 100 meter hög, en stolthet inom modern ingenjörskonst. Svensk välfärd byggdes med el från de norrländska älvarna. På 60-talet hade man annat i tankarna än samernas rättigheter.

Men för Katarina är nomadskoleboken och den kommande vitboken ändå ett steg i rätt riktning.

– Jag tror att det är viktigt att vi samer är beredda att ta emot ett förlåt när det kommer. Vi måste förbereda oss på en process som kan göra ont, men när det är gjort kan vi gå vidare och äntligen upphöra med vår inre splittring.

Så gjordes reportaget.

DN har fått unik tillgång till "De historiska relationerna mellan Svenska kyrkan och samerna", kyrkans vitbok om samer. Vi har träffat ärkebiskop Antje Jackelén, Lars Levi Sunna och det gifta paret Katarina Pirak Sikku och Nils-Henrik Sikku.

Reportern & fotografen

Elisabeth Åsbrink är journalist och författare. Hennes bok "Och i Wienerwald står träden kvar" tilldelades Augustpriset i fackboksklassen 2011 och Ryszard Kapuscinski award för bästa litterära reportage 2013.

Eva Tedesjö är DN-fotograf och har tilldelats Nordiska museets KW Gullers stipendium och vunnit porträttklassen i Årets Bild.

Fakta. Nomadskolan

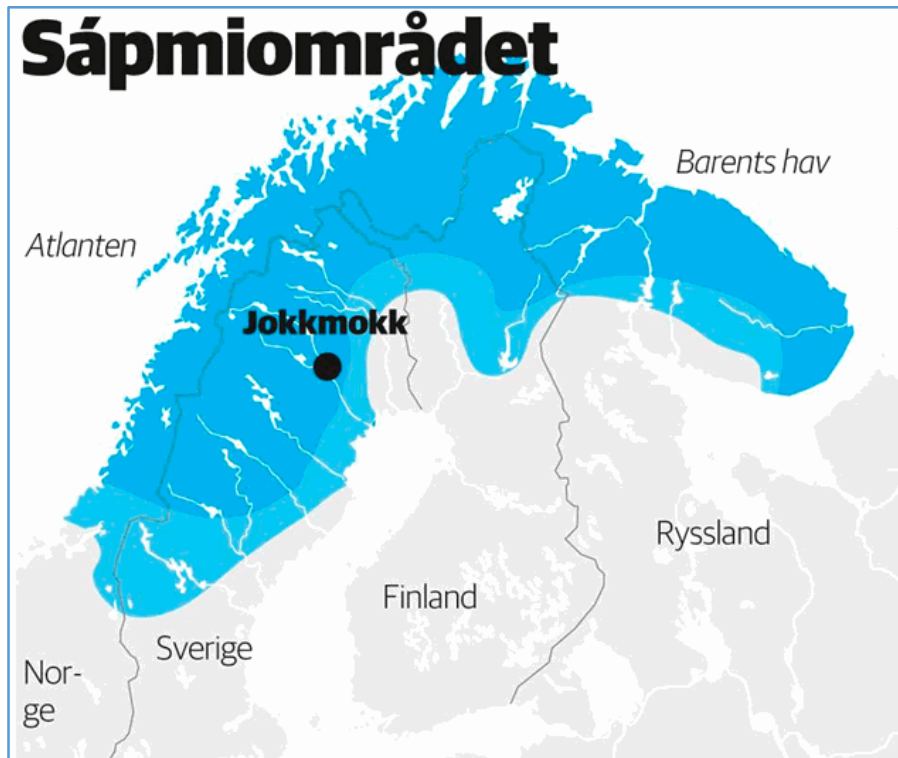
- 1913 skapades en särskild skola för de nomadiserande fjällsamernas barn, medan övriga samiska barn fick gå i allmänna folkskolor. Rastänkandet var fast förankrat hos de personer inom kyrkan som skapade reformen på statens uppdrag. För mycket kunskap och kontakt med samhället skulle leda till att de nomadiserande samerna dog ut, ansåg de. Därför måste samerna isoleras.
- Ofta rådde mycket enkla förhållanden i nomadskolan för att barnen inte skulle bli vana vid bekvämlighet, och undervisningen höll avsiktligt en låg kvalitet.
- Skolformen upphörde 1962.

Vitboken och kyrkans ansvar

Den så kallade vitboken, "De historiska relationerna mellan Svenska kyrkan och samerna", består av två volymer på sammanlagt 800 sidor. Ett trettiotal forskare går igenom olika aspekter av Svenska kyrkans behandling av samerna. Det rör familjenamn som tagits bort ur kyrkobokföringen, förbud mot språket, jojk och kulturföremål, gravskändning, det rasbiologiska inflytandet och skapandet av nomadskolan. Syftet är att sprida kunskap och lägga grunden till ett försoningsarbete mellan Svenska kyrkan och det samiska samhället.

Vitboken publiceras i mars.

Fakta. Samer

- Samerna lever i Sverige, Norge, Finland och Ryssland. Begreppet Sápmi omfattar både detta stora landområde och det samiska folket. Det finns inga exakta siffror på hur många samerna är, men en vanlig uppskattning är att 20 000–40 000 lever i Sverige. I Norge bor runt 50.000, i Finland 8.000 och i Ryssland 2.000 samer.
- Färre än hälften av samerna i Sverige kan tala samiska. Många har förlorat sitt modersmål på grund av statens skolpolitik på 1900-talet, eftersom samiska inte var ett skolämne i nomadskolan förrän 1962.
- 1977 uttalade Sveriges riksdag att samerna är ett urfolk. År 2000 infördes en minoritetsspråklag för Sveriges fem nationella minoriteter, varav samerna är en. Sedan 2011 är samerna erkända som ett folk i Sveriges grundlag. I egenskap av ursprungsfolk har samerna dessutom ett folkrättsligt skydd.
- Det finns drygt 4 700 renägare i Sverige, näringen omsätter cirka 230 miljoner kronor per år.

Källa: samer.se